

The Impact of the Russia–Ukraine War on the Turkish Economy (2022–2024)

Nozar Shafiee¹ and Darioush Abdollahi²

1. Associate Professor, Department of Regional Studies, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

E-mail: Nozarshafiee@ut.ac.ir (Corresponding Author)

2. A Ph.D. Candidate in International Relations, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Article Info.

ABSTRACT

Article Type:

Research Paper

Article History:

Received:

22 April 2025

Revised:

21 November 2025

Approved:

23 June 2026

Published online:

12 July 2026

Keywords:

War,
Geopolitics,
Geo-economics,
Turkey,
Russia,
Ukraine.

The Russia-Ukraine war emerged in a geopolitical and geoeconomic context, and Turkey, as a mediating country and an active member of the regional and global economy, has been significantly affected by it. Given Turkey's extensive economic, trade, and energy relations with both sides, the main research question is: what opportunities and challenges has this war created for the Turkish economy and how has Turkey responded to its consequences? The research hypothesis states that despite the initial pressures of the war, including the depreciation of the Turkish lira, rising energy and grain prices, and declining tourism revenues, Turkey has been able to not only reduce the negative impacts but also turn some of the threats into economic and geopolitical opportunities by adopting a pragmatic approach and balanced policies. This study is conducted with a mixed approach (quantitative and qualitative) and a descriptive-analytical framework. The findings show that Ankara's balanced policies, from security cooperation with Ukraine to maintaining energy relations with Russia and playing the role of diplomatic mediation, have created a distinctive position for Turkey in the crisis and at the same time enabled it to benefit from emerging opportunities. The results emphasize the importance of Turkey's multi-vector, flexible, and opportunity-oriented foreign policy in managing the economic and geopolitical consequences of crises.

Cite this article: Shafiee, N and D. Abdollahi (2025), "The Impact of the Russia–Ukraine War on the Turkish Economy (2022–2024)", **Central Eurasia Studies**, Vol. 19, No. 1, pp. 1-24.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.388125.450296>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: The Russia-Ukraine war has reshaped the geopolitical and geoeconomic landscape of Eurasia with far-reaching implications for regional actors with strong economic interdependencies. Among these actors, Turkey enjoys a unique strategic position due to its extensive trade, energy, and financial ties with both Russia and Ukraine, as well as its active diplomatic role as a mediator. The outbreak of the conflict has exposed Turkey to significant economic vulnerabilities, including currency depreciation, rising energy and grain prices, and pressures on key sectors such as tourism. At the same time, the crisis created new opportunities for Ankara to increase its economic connectivity, expand its transit and energy roles, and strengthen its geopolitical position. These developments highlight the need to systematically examine how Turkey manages wartime challenges while exploiting emerging opportunities. This study addresses this gap by analyzing Turkey's multidimensional economic response through the lens of economic diplomacy over the period 2022-2024.

Research question: What opportunities and challenges has the Russia-Ukraine war created for the Turkish economy, and how has the country managed the economic consequences of this crisis?

Research hypothesis: Turkey's balanced and pragmatic response to the Ukraine war enabled the country to mitigate initial economic shocks, including currency depreciation and rising energy and grain costs, and to turn some of these challenges into economic and geopolitical opportunities.

Methodology: This study adopts an approach that combines quantitative and qualitative analyses within a descriptive-analytical framework to examine Turkey's economic response to the Russia-Ukraine war. The analysis is rooted in the conceptual framework of economic diplomacy, which views economic instruments as strategic foreign policy tools to protect and advance national interests. Turkey's response to the crisis is assessed as a structured process of mobilizing trade, energy, and financial mechanisms to mitigate risks and exploit emerging opportunities. The study systematically analyzes secondary data, including trade statistics, energy flows, investment patterns, and tourism indicators for the period 2022–2024. The assessment is guided by three analytical pillars: access to global markets, attraction of

foreign capital and resources, and enhancement of geopolitical and geo-economic positioning. These pillars organize empirical evidence, including Turkey's mediation in the Black Sea Grain Corridor, the expansion of its transit function, and an increase in Russian capital and tourist flows, highlighting the country's strategic maneuvering in a complex geopolitical context.

Results and discussion: Analysis of Turkey's economic performance from 2022 to 2024 shows that, despite severe shocks from the Russia-Ukraine war, Ankara has effectively mitigated these pressures and turned many of them into strategic advantages through balanced, pragmatic, and diplomacy-centered policies. Initially, Turkey's interdependence with Russia and Ukraine increased its vulnerability to external disruptions. Rising global energy and grain prices, coupled with a sharp depreciation of the Turkish lira, pushed inflation above 85 percent by late 2022. National energy import costs nearly doubled compared to pre-war levels, indicating vulnerability to global price fluctuations. However, Turkey's measured foreign policy allowed rapid adjustment. Bilateral trade with Russia remained stable, rising to a record \$68 billion in 2022, driven by the diversion of Russian trade flows due to Western sanctions. This strengthened Turkey's role in re-exports, energy transit, and logistics, while access to discounted Russian oil and coal supported domestic refineries and eased energy pressures.

The war also increased the importance of Turkey's geoenergy. Initiatives to transform Turkey into a regional gas hub, along with expanding LNG capacity and new pipeline projects, have strengthened Ankara's position in Europe's reshaped energy landscape. In agriculture, although dependence on Russian and Ukrainian wheat initially raised concerns, participation in the Black Sea Grain Initiative has stabilized domestic markets and provided essential supplies. Tourism has recovered rapidly, as a surge in Russian and Ukrainian visitors offset a decline in arrivals from Europe, bringing in a record \$46 billion in revenue in 2022. At the same time, Russian capital inflows through real estate, joint ventures, and financial transactions have eased pressure on foreign exchange reserves and stimulated investment in construction, petrochemicals, steel, and logistics.

Regionally, the conflict accelerated strategic infrastructure projects,

including the Middle Corridor and the Baku-Tbilisi-Kars railway, and strengthened Turkey's East-West transit role. Diplomatically, Ankara's mediation efforts, as seen in the Istanbul talks and management of the Grain Corridor, enhanced the country's international standing and highlighted the strategic value of economic diplomacy. Overall, the findings suggest that Turkey has effectively transformed wartime pressures into sustainable economic and geostrategic gains through adaptive policymaking and multidimensional economic diplomacy.

Conclusion: The Russia-Ukraine war created a strategic opportunity for Turkey to strengthen its regional and international position by effectively utilizing its economic, energy, and diplomatic capacities. The findings of this study show that Turkey's response to the crisis was not purely security-based, but rather reflected a pragmatic and structured approach based on economic diplomacy. This strategy enabled Turkey to reduce the pressures arising from the crisis while simultaneously exploiting emerging opportunities. Turkey consolidated its role as a regional transit hub by facilitating Ukrainian grain exports, managing alternative transit routes for Russian energy and goods, and expanding re-export activities to third countries. In addition, relatively low-cost energy imports from Russia, coupled with increased foreign investment and tourism from Russia and Ukraine, helped to bolster foreign exchange reserves, ease domestic economic pressures, and diversify Turkey's external economic relations.

At the geopolitical and geoeconomic levels, Turkey's mediation efforts in the Ukraine crisis, its participation in the Black Sea Grain Initiative, and its continued investment in energy and transportation infrastructure have elevated its position in Eurasian energy and economic networks. Extensive cooperation with Central Asian and South Caucasus countries further demonstrates Turkey's effective use of geopolitical leverage to increase economic influence. Overall, by integrating soft power tools with hard power assets, Turkey has developed an economically oriented hybrid power, turning crisis-related challenges into strategic opportunities.

Keywords: War, Geopolitics, Geo-economics, Turkey, Russia, Ukraine.

تأثیر جنگ اوکراین و روسیه بر اقتصاد ترکیه (۲۰۲۲-۲۰۲۴)

نوذر شفیعی^۱ و داریوش عبداللهی^۲

۱- دانشیار، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

نویسنده مسئول Nozarshafiee@ut.ac.ir

۲- دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۰۲ تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۵/۰۴/۲۱ واژگان اصلی: جنگ، ژئوپلیتیک، ژئواکونومی، ترکیه، روسیه، اوکراین.	جنگ روسیه و اوکراین در بستری ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک شکل گرفت و بر ترکیه به‌عنوان کشوری میانجی و عضو فعال در اقتصاد منطقه‌ای و جهانی، تأثیر قابل توجهی گذاشت. با توجه به روابط گسترده اقتصادی، تجاری و انرژی ترکیه با هر دو طرف درگیر، پرسش اصلی نوشتار این است که این جنگ برای اقتصاد ترکیه چه فرصت‌ها و چالش‌هایی ایجاد کرده و این کشور در برابر پیامدهای آن چگونه واکنش نشان داده است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که با وجود فشارهای اولیه جنگ شامل کاهش ارزش لیر، افزایش قیمت انرژی، غلات و کاهش درآمدهای گردشگری، ترکیه با کاربست رویکرد عمل‌گرایانه و سیاست‌های متوازن توانسته است نه تنها پیامدهای منفی را کاهش دهد، بلکه بخشی از تهدیدها را به فرصت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی تبدیل کند. این نوشتار با روش ترکیبی (کمی و کیفی) و با رویکرد توصیفی تحلیلی انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های متوازن آنکارا از همکاری امنیتی با اوکراین تا حفظ روابط انرژی با روسیه و داشتن نقش میانجی دیپلماتیک، جایگاه ویژه‌ای برای ترکیه در بحران به وجود آورده و هم‌زمان امکان بهره‌برداری از فرصت‌ها را ایجاد کرده است. نتایج نوشتار بر اهمیت سیاست خارجی چندسویز، انعطاف‌پذیر و فرصت‌محور ترکیه در مدیریت پیامدهای اقتصادی و ژئوپلیتیکی بحران‌ها تأکید دارد.

استناد: شفیعی، نوذر و داریوش عبداللهی (۱۴۰۴)، «تأثیر جنگ اوکراین و روسیه بر اقتصاد ترکیه (۲۰۲۲-۲۰۲۴)

۲۰۲۴»، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۹، شماره ۱، صص. ۲۴-۱

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2026.388125.450296>

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

پیش از شروع جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲، روابط اقتصادی و تجاری ترکیه با هر دو کشور در مسیر رشد قرار داشت. براساس داده‌های مؤسسه آمار ترکیه، حجم تجارت ترکیه و روسیه از ۲۳،۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ به ۳۴،۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت و هدف ۳۰ میلیارد دلاری پیش‌بینی شده تحقق یافت (Bicer, 2022). با شروع جنگ و پیامدهای منطقه‌ای و جهانی آن، حجم تجارت دو کشور در ۹ ماه نخست سال ۲۰۲۲ به ۵۰،۳ میلیارد دلار رسید که ۵۴ درصد آن مربوط به واردات ترکیه از روسیه بوده است. این روند، نقش ترکیه به‌عنوان واسطه صادرات دوباره کالا به بازارهای هدف را برجسته می‌کند. وضعیت مشابهی در روابط تجاری ترکیه و اوکراین مشاهده می‌شود؛ تجارت دو کشور از ۴،۶۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ به ۷،۴۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسید و با وجود کندشدن رشد ناشی از جنگ، در سال ۲۰۲۲ به حدود ۸ میلیارد دلار رسید که شامل ۳ میلیارد دلار صادرات ترکیه به اوکراین و ۵ میلیارد دلار واردات از این کشور بود (Eurasian Research Institute, 2023). این داده‌ها نشان می‌دهد که ترکیه همچنان در پشتیبانی از جریان تجارت، حمل‌ونقل کالا و امنیت انرژی منطقه‌ای نقش مؤثری دارد.

با توجه به این موضوع، پرسش اصلی نوشتار این است که جنگ روسیه و اوکراین برای اقتصاد ترکیه چه فرصت‌ها و چالش‌هایی ایجاد کرده و این کشور چگونه توانسته است پیامدهای اقتصادی ناشی از این بحران را مدیریت کند؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود اگرچه جنگ اوکراین بر اقتصاد ترکیه تأثیرهای منفی اولیه داشته است از جمله کاهش ارزش لیر، افزایش قیمت انرژی و غلات و کاهش درآمدهای گردشگری، ولی این کشور با رویکردی عمل‌گرایانه و متوازن، توانسته است نه تنها آثار منفی را مهار کند، بلکه بخشی از تهدیدها را به فرصت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی تبدیل کند. در سال‌های اخیر، ترکیه با بهره‌گرفتن از موقعیت راهبردی خود به‌عنوان گذرگاه میان‌قاره‌ای و راه‌گذر حمل‌ونقل حیاتی انرژی و محصولات غذایی در مدیریت اختلال‌های ناشی از جنگ، نقش برجسته‌ای داشته است. این کشور با حفظ سیاست جانب‌داری یک‌طرفه نکردن از روسیه یا غرب، از یک‌سو به اوکراین تسلیحات پهباد بایراکتار داد و از سوی دیگر، تحریم‌ها علیه روسیه را نپذیرفت و همکاری‌های انرژی با این کشور را ادامه داد. همچنین ترکیه با میزبانی توافق صادرات غلات میان اوکراین و روسیه و ایجاد مرکز هماهنگی غلات در استانبول در تضمین عبور امن دریایی و حمل‌ونقل محصولات غذایی به بازارهای جهانی نقش اصلی را داشت. این نوشتار از روش ترکیبی (کمی

و کیفی) و با رویکرد توصیفی تحلیلی بهره می‌برد و مبتنی بر داده‌های ثانویه، گزارش‌های رسمی و مجموعه‌ای از اسناد منتشرشده نهادهای داخلی و بین‌المللی در سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ است و به دنبال تحلیل هم‌زمان پیامدهای منفی و ظرفیت‌های مثبت ناشی از جنگ و ارزیابی توانایی ترکیه در بهره‌برداری از فرصت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی است.

۱- پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده در مورد پیامدهای جنگ اوکراین بر ترکیه و منطقه را می‌توان در سه محور دسته‌بندی و تحلیل کرد:

۱. کنشگری ژئوپلیتیکی و موازنه قوا: بسیاری از پژوهشگران بر تغییر جایگاه راهبردی ترکیه تمرکز کرده‌اند. حاجی‌مینه (۱۴۰۱) معتقد است ترکیه با کاربست سیاست «مصون‌سازی» و «توازن»، تهدیدهای ناشی از جنگ را به ابزاری برای ارتقای موقعیت ژئوپلیتیکی خود تبدیل کرده است. هالالات و حکیم (۱۴۰۲) بر نقش میانجیگرانه آنکارا میان الزام‌های ناتو و روابط با روسیه تأکید دارند. در سطح بین‌المللی نیز غفارلی و رکنی‌فرد (۲۰۲۳) و ایساچنکو و کایماک (۲۰۲۴) استدلال می‌کنند که «استقلال راهبردی» و رویکرد «مالکیت منطقه‌ای» در دریای سیاه، اساس رفتار ترکیه برای مدیریت منافع در مناطق پیچیده بوده است. در نگاهی تطبیقی، کولایی و زنگنه (۱۴۰۲) با استفاده از نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک نشان می‌دهند که برخلاف رویکرد تهاجمی یا میانجیگری فعال ترکیه، ایران برای حفظ روابط راهبردی با مسکو، سیاستی محتاطانه در پیش گرفته است. همچنین سلیمی و رضایی (۱۴۰۲) این کنشگری را در چارچوب نظم درحال گذار بین‌المللی تبیین کرده‌اند.

۲. دیپلماسی اقتصادی، انرژی و مسیر حمل‌ونقل: محور دوم پژوهش‌ها بر پیوند میان امنیت و اقتصاد متمرکز است. یرمک بایف و همکاران (۲۰۲۰) پیش از اوج گرفتن جنگ، وابستگی متقابل انرژی را عامل ثبات روابط آنکارا و مسکو دانسته بودند. ایزدیان و سلسیلا (۲۰۲۳) معتقدند که درگیری روسیه و اوکراین برای ثبات اقتصادی ترکیه تهدید بوده و دولت اردوغان با سیاست‌های ترمیمی نقشی میانجیگرانه داشته است. اقدام‌های ترکیه بر مبنای منافع ملی و تصمیم‌گیری منطقی بوده است. یافته‌ها رویکرد متوازن ترکیه برای کاهش آسیب‌های اقتصادی ناشی از بحران را نشان می‌دهد.

۳. بحران‌های بخشی و امنیت غذایی: دسته سوم به پیامدهای منفی و بحران‌های ناشی از جنگ می‌پردازد. اوزترک و فائیزی (۲۰۲۳) با استفاده از مدل تعادل عمومی، تأثیر افزایش

قیمت مواد غذایی بر تورم و افت تولید ناخالص داخلی^۱ ترکیه را اثبات کرده‌اند. در سطح کلان‌تر، دواودوس و ریدلی (۲۰۲۴) با مدل تعادل فضایی نشان می‌دهند که اختلال در زنجیره تأمین گندم اوکراین موجب تغییر در جغرافیای تجارت کشاورزی به سود روسیه و تهدید امنیت غذایی جهانی شده است. مطالعاتی مانند درج (۱۴۰۱)، فتاحی اردکانی و حسینی (۱۴۰۲) به پیامدهای گسترده‌تر این بحران بر واگرایی در اتحادیه اروپا، تورم جهانی و گذار به نظم بین‌المللی نااطمینان اشاره می‌کنند.

مرور پیشینه نشان می‌دهد پژوهش‌ها بیشتر به پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین بر ترکیه و سیاست خارجی متوازن آن پرداخته‌اند. نوشتار حاضر با بهره‌گرفتن از روش ترکیبی (کمی و کیفی) و با رویکرد توصیفی تحلیلی تأثیرهای اقتصادی جنگ اوکراین در سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ را بررسی می‌کند. در این نوشتار، داده‌های استخراج‌شده از گزارش‌های رسمی نهادهای بین‌المللی و مرکز آمار ترکیه، با رویکردی کیفی و با منطق تبیینی واکاوی شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که پیوند میان سیاست خارجی و اقتصاد در ترکیه ماهیتی ساختاری دارد؛ به‌طوری‌که کاربست دیپلماسی عمل‌گرایانه و چندسوگرا در مهار تهدیدها و بیشینه‌سازی فرصت‌های اقتصادی نقش اصلی را داشته است. این نوشتار با ارائه تحلیلی یکپارچه در چارچوب اقتصاد سیاسی بین‌الملل، سازوکارهای مدیریت بحران در ترکیه را واکاوی کرده و چشم‌اندازی جامع از واکنش‌های آنکارا به آثار جنگ را ارائه می‌دهد.

۲- چارچوب مفهومی

چارچوب مفهومی این نوشتار براساس رویکرد «دیپلماسی اقتصادی» طراحی شده است؛ رویکردی که ابزارهای اقتصادی را به‌عنوان مؤلفه‌ای راهبردی در سیاست خارجی برای ارتقای منافع ملی معرفی می‌کند (Okano, 2011: 18). براین اساس، واکنش ترکیه به جنگ اوکراین نه فقط بحرانی امنیتی یا ژئوپلیتیکی، بلکه به‌عنوان فرایندی هدفمند و ساختاریافته برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی، تجاری و انرژی در جهت مدیریت تهدیدها و ارتقای جایگاه بین‌المللی خود قابل تحلیل است. این چارچوب تحلیلی امکان می‌دهد داده‌ها و اقدام‌های اقتصادی ترکیه در دوره بحران به‌صورت نظام‌مند طبقه‌بندی و سازوکارهای مدیریتی و فرصت‌ساز این کشور بررسی شود (Irkhin and Others, 2024: 19). برای این هدف، سه محور اصلی دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان متغیرهای تحلیلی در این پژوهش در نظر گرفته می‌شود:

1. Gross Domestic Product (GDP)

۱. دسترسی به بازارهای جهانی از جمله استفاده از راه‌گذر غلات دریای سیاه با میانجیگری ترکیه (نقش‌آفرینی در صادرات اوکراین به جهان)، تبدیل شدن به مسیر حمل‌ونقل جایگزین برای انرژی و کالاهای روسیه به سوی اروپا و افزایش صادرات دوباره ترکیه به کشورهای دیگر (واسطه‌گری اقتصادی)؛

۲. جذب سرمایه و منابع خارجی شامل افزایش واردات انرژی ارزان از روسیه (گاز، نفت، زغال‌سنگ) و استفاده از آن برای تثبیت بازار داخلی و صادرات دوباره، رشد جذب سرمایه روس‌ها (انتقال سرمایه و خرید ملک در ترکیه به عنوان محلی امن)، ورود گردشگران روسی و اوکراینی در دوره بحران، کمک به جبران بخشی از کاهش درآمدهای گردشگری؛

۳. ارتقای موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک از جمله تثبیت نقش میانجیگر در بحران اوکراین (از راه مذاکرات و ابتکار عمل در سازمان ملل)، افزایش وزن ترکیه در معادله‌های انرژی منطقه (طرح تبدیل به هاب گازی) و ارتقای جایگاه آنکارا در چارچوب وابستگی متقابل اقتصادی با شرق و غرب (ارتباط هم‌زمان با روسیه، اوکراین، ناتو و اتحادیه اروپا) (Gafarli, 2023: 42).

۳- آثار جنگ اوکراین بر اقتصاد ترکیه

حمله نظامی گسترده روسیه به اوکراین برای جهان پیامدهای عمیق و گسترده‌ای داشته است. جنگ اوکراین از سال ۲۰۲۲ به طور مستقیم و غیرمستقیم، اقتصاد ترکیه را زیر فشار قرار داد. در حوزه انرژی، افزایش قیمت گاز و وابستگی ترکیه به واردات، هزینه‌های اقتصادی این کشور را بالا برد؛ هرچند توافق با روسیه برای تبدیل شدن به مرکز باصادرات گاز و گسترش ظرفیت ال‌ان‌جی موقعیت ژئوانرژی ترکیه را تقویت کرد (کولایی و زنگنه، ۱۴۰۲: ۵۲). در بخش تجارت خارجی، تحریم‌های غرب علیه روسیه فشارهایی بر مبادله‌های ترکیه ایجاد کرد، اما در همان حال آنکارا توانست با داشتن نقش «پل اقتصادی»، حجم تجارت خود با روسیه را افزایش دهد. گردشگری نیز از این بحران آسیب دید؛ ورود گردشگران اروپایی کاهش یافت، اما حضور گسترده گردشگران روس و اوکراینی بخشی از زیان‌های وارد شده را جبران کرد. در حوزه امنیت غذایی، افزایش قیمت جهانی غلات، ترکیه را با فشارهای جدی روبه‌رو کرد، ولی ابتکار عمل در قالب راه‌گذر غلات دریای سیاه موجب شد بخشی از نیازهای داخلی تأمین شود. از دیدگاه مالی و سرمایه‌ای، کاهش ارزش لیر و تورم بالا بر اقتصاد ترکیه فشار سنگینی وارد کرد؛ باین‌حال، ورود سرمایه‌های روسی و خرید املاک

به وسیله شهروندان خارجی، به ویژه روس‌ها، تا اندازه‌ای موجب رونق نسبی در بخش ساخت‌وساز شد. در سطح سیاسی و اقتصادی نیز، هرچند ترکیه زیر فشار آمریکا و اتحادیه اروپا برای هم‌سویی با تحریم‌ها قرار داشت، اما توانست نقش میانجیگرانه خود را پررنگ‌تر کند و جایگاه ژئوپلیتیکی خویش را ارتقا دهد.

جنگ اوکراین موجب افزایش دوباره چالش‌های اقتصادی ترکیه و منطقه شد. پس از بروز جنگ اوکراین و تحریم روسیه به وسیله آمریکا و کشورهای غربی، این کشور با کمبود محصولات لبنی و فرآورده‌های گوشتی و دامی روبه‌رو شد. در اصل بروز جنگ اوکراین موجب به خطر افتادن چهار رکن امنیت غذایی یعنی موجود بودن غذا، دسترسی به غذا، مفید بودن غذا و پایداری دریافت غذا در منطقه شد. ترکیه از کشورهای عامل فرآوری گندم در خاورمیانه است. این کشور برای تأمین نیاز داخلی و تکمیل سبد تجاری و صادراتی خود، ۴۰ درصد از نیاز گندم خود را از اوکراین (۷/۵ میلیون تن) و روسیه (۱۱ میلیون تن) تأمین می‌کند. با اجرا شدن سیاست انزوا و محدودسازی صادراتی دولت اوکراین به دلیل بروز جنگ در این کشور، ترکیه برای تولیدات صنایع غذایی با بحران کسری ۲۸ درصدی گندم در سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ روبه‌رو شد (Devadoss and Ridley, 2024: 5).

بر اساس آمار رسمی وزارت فرهنگ و گردشگری ترکیه در سال ۲۰۲۲ تعداد گردشگران آلمانی ورودی به ترکیه با ۸۴ درصد رشد به ۵،۶۸ میلیون نفر، گردشگران انگلیسی با ۷۵۸ درصد رشد به ۳،۳۷ میلیون نفر و گردشگران بلغارستانی با ۱۰۶ درصد رشد به ۲۸۸ میلیون نفر رسید. همچنین گردشگران روسی با ۱۱،۵ درصد رشد به ۵،۲۳ میلیون نفر افزایش یافت. مجموع گردشگران روس و اوکراینی ورودی به ترکیه در سال ۲۰۲۱ حدود ۶،۷۵ میلیون نفر بود که نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از جریان گردشگری منطقه در دوره جنگ به ترکیه سرازیر شدند (OECD Tourism Trends..., 2024). از سوی دیگر، روند افزایشی قیمت نفت به دلیل جنگ اوکراین با افزایش میزان استخراج تولیدکنندگانی مانند روسیه، عربستان و ایران متوقف شد. رقابت در فروش میان روسیه و عربستان به متقاضیان غربی (اروپا) و شرقی (چین) و امکان‌نداشتن فروش نفت ایران به غرب و کاهش فروش به دیگر متقاضیان مانند چین نیز موجب کاهش رقابتی نرخ انرژی و فراهم شدن امکان بهره‌مندی دیگر مصرف‌کنندگان منطقه از جمله ترکیه شد.

دولت ترکیه افزایش واردات گاز در سال ۲۰۲۳ را در دستور کار خود قرار داد و خطوط اتصال تولیدکنندگان منطقه به مصرف‌کنندگان در کشورهای دیگر را به‌روزرسانی کرد. همچنین ترکیه و روسیه در تفاهمی برای تبدیل شدن ترکیه به مرکز با صادرات گاز روسیه و مبدل‌سازی گاز طبیعی

به گاز مایع (الان‌جی) به توافق رسیدند. با وجود جایگزین‌نشدن کامل این تفاهم برای خط لوله نورد استریم، تحقق ظرفیت ۶۰ درصدی حجم این خط لوله در دستور کار ترکیه قرار گرفت (Kubilyay, 2022: 3). پس از اعلام تحریم‌های غرب و اروپا علیه روسیه، نزدیک به ۲۰۰۰ شرکت و ۵۰۰۰ کارفرما و سرمایه‌گذار روسی برای تأسیس شرکت و انتقال فعالیت‌های خود به ترکیه ترغیب شدند. با وجود این تلاش‌ها، فقط در ۹ ماه نخست سال ۲۰۲۲، حدود ۷۲۰ شرکت سهامی مشترک روسی و ترکیه‌ای در حوزه‌های پتروشیمی، آهن و فولاد، خودرو، لجستیک، صنایع تبدیلی و منسوجات، همراه با ۱۲۸ شرکت ترک خریداری‌شده به‌وسیله سرمایه‌گذاران روسی و حدود ۱۰۰ کارخانه ثبت‌شده به‌وسیله آنان در آمارهای رسمی ترکیه ثبت شد (Özdemir, 2026: 18). از دیگر روندهای مشابه، تصاحب خلأ ایجادشده از خروج شرکت‌های آمریکایی و اروپایی از روسیه به‌وسیله شرکت‌های ترکیه‌ای است؛ به‌گونه‌ای که نقش واسطه‌گری ترکیه در فرایند خروج شرکت‌های غربی از روسیه و نیز جذب بخشی از ظرفیت تولید و تجارت آنان در داخل ترکیه، موجب شد بخشی از این ظرفیت به‌سوی بازارهای منطقه‌ای هدایت شود (Beav, 2025: 7).

بدین ترتیب، جنگ اوکراین جز شوک اولیه در ماه‌های نخست، برای اقتصاد ترکیه فرصت‌هایی ایجاد کرد. یکی از این فرصت‌ها تلاش دولت ترکیه برای تقویت نقش خود به‌عنوان هاب حمل‌ونقل منطقه‌ای بود. در این زمینه، طرح‌های چند مسیر مانند راه‌گذر میانی، شامل مسیر ریلی باکو، تفلیس و قارص و همچنین طرح «راه توسعه» از عراق به اروپا، در دستور کار آنکارا قرار گرفت. این طرح‌ها در صورت تکمیل، می‌توانند به‌عنوان مسیری جایگزین برای کانال سوئز عمل کرده و نقش ترکیه را در تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی به‌طور قابل ملاحظه‌ای ارتقا دهند (Guliyev, 2022: 38).

جدول ۱. واردات و صادرات ترکیه به روسیه (میلیون دلار)

سال	واردات ترکیه از روسیه	صادرات ترکیه به روسیه	مجموع تجارت
۲۰۲۳	۴۵.۵	۱۰.۹	۵۶.۵
۲۰۲۲	۵۸.۵	۹.۳	۶۸.۱
۲۰۲۱	۲۸.۹	۵.۸	۳۴.۷
۲۰۲۰	۱۷.۸	۴.۵	۲۲.۳

Turkish Institute of Statistics^۱

جدول ۲. واردات و صادرات ترکیه به اوکراین (میلیون دلار)

سال	واردات ترکیه از اوکراین	صادرات ترکیه به اوکراین	مجموع تجارت
۲۰۲۳	5.55	3.60	9.15
۲۰۲۲	5.00	3.00	8.00
۲۰۲۱	4.53	2.90	7.43
۲۰۲۰	2.59	2.09	4.68

Ukrainian-Turkish Business Council, 2023^۱

۴- چالش‌های اقتصادی جنگ اوکراین برای ترکیه

جنگ اوکراین یکی از نخستین و مهم‌ترین ضربه‌ها را بر تجارت خارجی ترکیه وارد کرد؛ به‌گونه‌ای که بازار صادراتی اوکراین که در سال ۲۰۲۱ حدود سه میلیارد دلار ارزش داشت، پس از آغاز درگیری تقریباً به‌طور کامل از دست رفت. این تغییر ناگهانی در جغرافیای تجاری سبب شد صنایع مختلفی از جمله مصالح ساختمانی، تجهیزات صنعتی، منسوجات و مواد غذایی با کاهش جدی تقاضا روبه‌رو شوند. پژوهش‌های منتشرشده نشان می‌دهد که اوکراین در دهه گذشته یکی از مسیرهای اصلی نفوذ اقتصادی ترکیه در حوزه دریای سیاه بوده و حجم تجارت دو کشور روندی رو به رشد داشته است. از این دیدگاه، از دست‌رفتن بازار اوکراین نه تنها کاهش تجاری کوتاه‌مدت، بلکه ضربه‌ای به راهبرد «گسترش عمق اقتصادی ترکیه در اوراسیای شرقی» برآورد می‌شد. جنگ اوکراین «بسترهای لجستیکی حیاتی ترکیه» را نیز مختل کرد، زیرا مسیرهای حمل‌ونقل دریای سیاه و خطوط ریلی و جاده‌ای اتصال‌دهنده ترکیه، اوکراین و اروپا به حالت نیمه تعطیل درآمد و هزینه‌های حمل‌ونقل شرکت‌های ترکیه‌ای تا چند برابر افزایش یافت. این افزایش هزینه‌ها سبب شد بخشی از صادرکنندگان ترک درعمل از بازار خارج شوند، زیرا توان رقابتی آنان در برابر رقیبان اروپای شرقی و آسیایی کاهش یافت (Özdemir, 2023:133).

اهمیت بازار اوکراین برای ترکیه فقط در حجم اقتصادی آن نبوده است، بلکه این کشور سکوی ورود شرکت‌های ترکیه‌ای به اروپای شرقی، روسیه سفید و بخش‌هایی از روسیه بود. بنابراین از دست‌رفتن این بازار، «اختلال در زنجیره ارزش صادراتی ترکیه» را نیز به همراه داشت، زیرا بسیاری از شرکت‌ها مواد خام یا قطعه‌های صنعتی خود را از اوکراین تأمین کرده

و کالاهای نهایی را در بازارهای منطقه‌ای عرضه می‌کردند. ازدست‌رفتن چنین بازاری برای ترکیه پیامدهای ساختاری بیشتری نیز ایجاد کرد. به‌ویژه اینکه اقتصاد ترکیه به‌شدت «صادرات‌محور» است و هرگونه کاهش در مقصدهای صادراتی، به‌طور مستقیم در تراز حساب جاری نمود می‌یابد. پژوهشگران حوزه اقتصاد سیاسی اوراسیا تأکید کرده‌اند که کاهش صادرات به اوکراین سبب شد شرکت‌های کوچک و متوسط ترکیه که ستون صادرات صنعتی این کشور هستند آسیب‌پذیرترین گروه در این بحران باشند، زیرا فاصله‌گرفتن از بازار اوکراین هم‌زمان با افزایش هزینه تولید، نوسان‌های نرخ لیر و محدودیت‌های مالی جهانی رخ داد (حمیدی و مزدخواه، ۱۴۰۳: ۱۳۶). کاهش صادرات به اوکراین به افزایش رقابت در دیگر بازارهای پیرامونی منجر شد. بسیاری از شرکت‌های ترک تلاش کردند بازارهای آسیای مرکزی، قفقاز و خاورمیانه را جایگزین کنند، اما رقابت شدید چین، ایران و اتحادیه اروپا در این مناطق سبب شد ترکیه نتواند به‌سرعت خلأ اوکراین را جبران کند.

یکی دیگر از مهم‌ترین پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین بر ترکیه، تأثیر بر اقتصاد کلان و ارزش پول ملی این کشور بود. با شروع جنگ اوکراین، نگرانی‌ها در مورد ناکامی «مدل اقتصادی نوین» اردوغان شدت گرفت. این مدل بر پایه کاهش نرخ بهره برای رونق صادرات، افزایش درآمدهای ارزی و جبران کسری تجاری مزمن طراحی شده بود. در سال ۲۰۲۱ کسری حساب جاری ترکیه ۱۴٫۹ میلیارد دلار بود و دولت امیدوار بود با افزایش صادرات و جذب گردشگر، آن را جبران کند. اما جنگ اوکراین همه محاسبه‌ها را برهم زد. لیره ترکیه بلافاصله بیش از ۵ درصد از ارزش خود را از دست داد، زیرا سرمایه‌گذاران نسبت به تأثیر جنگ بر برنامه اقتصادی اردوغان و توانایی کشور در تأمین مالی کسری حساب جاری بدبین شدند. تصمیم اردوغان برای کاهش نرخ بهره با وجود تورم ۵۰ درصدی، از پیش اقتصاد را با بحران ارزی روبه‌رو کرده و نرخ تورم را تا ۵۴ درصد بالا برده بود. جنگ اوکراین در این شرایط به‌عنوان دومین شوک مستقیم وارد شد و موجب سقوط دوباره لیر شد (Aliu et al, 2024: 1101). افزایش قیمت انرژی و غلات بر واردات و هزینه‌های دولت فشار بیشتری آورد. دولت ترکیه که با مداخله‌های پرهزینه توانسته بود لیر را به‌صورت موقت تثبیت کند، بار دیگر شاهد سقوط ارزش پول ملی شد. تورم تا پایان سال ۲۰۲۲ به حدود ۸۵ درصد رسید و بر خانوارها فشار شدیدی وارد آمد. سرانجام پس از انتخابات سال ۲۰۲۳ دولت با تغییر تیم اقتصادی به سیاست‌های متعارف‌تر بازگشت و نرخ بهره را افزایش داد؛ بنابراین برنامه اولیه اردوغان در عمل شکست خورد و جنگ اوکراین یکی از عوامل اصلی تسریع این شکست بود.

یکی دیگر از پیامدهای اقتصادی و اجتماعی جنگ اوکراین بر ترکیه، کاهش درآمدهای گردشگری بود. جنگ اوکراین به طور مستقیم صنعت گردشگری ترکیه را نیز در تأثیر قرار داد. دولت برای سال ۲۰۲۲ درآمدی معادل ۳۴،۵ میلیارد دلار از محل گردشگری پیش‌بینی کرده بود (Hürriyet Daily News, 2022).

در سال ۲۰۲۱ روس‌ها با سهم ۱۹ درصد (۴،۷ میلیون نفر) و اوکراینی‌ها با سهم ۸،۳ درصد (۲ میلیون نفر) از مهم‌ترین گردشگران ترکیه بودند. اما پس از شروع جنگ، ۷۰ درصد از رزروهای گردشگران روس لغو شد و ورود گردشگران اوکراینی نیز به شدت کاهش یافت. این وضعیت ضربه بزرگی به بخشی وارد کرد که قرار بود به عنوان موتور اصلی جبران ارزی عمل کند. در نتیجه، صنعت گردشگری به جای کمک به ثبات مالی، خود به یکی از بخش‌های آسیب‌پذیر اقتصاد ترکیه تبدیل شد. در این دوره، روس‌ها ۱۹ درصد (۴،۷ میلیون نفر) و اوکراینی‌ها ۸،۳ درصد (۲ میلیون نفر) گردشگران خارجی ترکیه را تشکیل می‌دادند. به گفته معاون فدراسیون هتل‌داران ترکیه، پس از شروع جنگ اوکراین ۷۰ درصد رزورها از سوی روس‌ها در ترکیه کاهش یافت. درحالی‌که ترکیه برای دوران پس از کرونا و سال ۲۰۲۲ درآمدی معادل ۳۴،۵ میلیارد دلار را پیش‌بینی کرده بود (Reuters, 2024). مجموع این شرایط سبب شد سیاست نرخ بهره پایین نتواند ثبات اقتصادی وعده داده شده را ایجاد کند. با شدت گرفتن بحران ارزی و مالی، دولت اردوغان سرانجام پس از انتخابات سال ۲۰۲۳ مسیر جدیدی را در پیش گرفت و با افزایش نرخ بهره و اصلاحات اقتصادی تلاش کرد از تشدید بحران جلوگیری کند.

افزایش قیمت انرژی و کالاهای اساسی یکی دیگر از پیامدهای اقتصادی جنگ اوکراین بر ترکیه است. با شروع جنگ اوکراین، قیمت نفت خام در بازارهای جهانی حدود ۸ درصد و گاز طبیعی تا ۴۵ درصد افزایش یافت. براساس گزارش رسمی آژانس بین‌المللی انرژی، افزایش ۱۰ دلاری قیمت هر بشکه نفت، هزینه واردات انرژی ترکیه را میان ۴،۵ تا ۶ میلیارد دلار افزایش می‌دهد (Polat, 2026: 655). این افزایش قیمت‌ها، هم‌زمان با بحران ارزی و کاهش ارزش لیره بر بودجه دولت ترکیه، فشار شدیدی آورد. دولت این کشور اعلام کرد برای واردات گاز در سال ۲۰۲۲ به حدود ۴۰ میلیارد دلار بودجه نیاز دارد؛ رقمی که تقریباً دو برابر پیش‌بینی اولیه بود. در همان سال، ذخایر ارزی خارجی ترکیه فقط ۱۸ میلیارد دلار برآورد شده بود و بنابراین کشور با محدودیت قابل توجهی در تأمین مالی واردات انرژی روبه‌رو شد.

علاوه بر انرژی، ترکیه به واردات غلات وابستگی زیادی داشت و تقریباً ۸۰ درصد از نیاز خود را از روسیه و اوکراین تأمین می‌کرد. این کشور سالانه حدود ۵۱ میلیارد دلار برای واردات انرژی هزینه می‌کرد و افزایش قیمت جهانی کالاها و انرژی بر دولت بار مالی سنگینی تحمیل کرد (Devadoss and Ridley, 2024: 7). در این شرایط سیاست‌های اقتصادی پیشین، از جمله کاهش نرخ بهره برای تحریک صادرات، با چالش جدی روبه‌رو شد و امکان حفظ ثبات مالی و کاهش کسری حساب جاری به شدت محدود شد.

افزایش جهانی قیمت انرژی و غلات در نتیجه جنگ اوکراین بر اقتصاد ترکیه فشار تورمی عمیقی وارد کرد. ترکیه که پیش از این نیز با کاهش ارزش لیره و کسری حساب جاری روبه‌رو بود، اینک با موج جدیدی از تورم هزینه‌محور روبه‌رو شد. افزایش هزینه زندگی به‌ویژه در بخش‌هایی مانند مواد غذایی، حمل‌ونقل و انرژی موجب تشدید نارضایتی عمومی شد و بسیاری از خانواده‌ها نسبت به کاهش قدرت خرید و سیاست‌های اقتصادی دولت انتقاد کردند. این روند، مانند ترکیبی از تورم و رکود (رکود تورمی)، تهدیدی ساختاری برای ثبات اقتصادی ترکیه محسوب می‌شود. از نظر سیاسی، تورم بالا و هزینه زندگی رو به افزایش، سبب کاهش رضایت اجتماعی و افزایش انتقادات از دولت شد. به‌طور کلی، ترکیب شوک قیمت انرژی، سیاست‌های پولی غیرمتعارف و کاهش قدرت خرید، نه‌تنها برای ترکیه چالش اقتصادی کوتاه‌مدت ایجاد کرد، بلکه برای انسجام اجتماعی و ثبات سیاسی آن تهدیدی جدی است (Central Bank of the Republic of Turkey, 2023).

۵- فرصت‌های اقتصادی جنگ اوکراین برای ترکیه

جنگ اوکراین علاوه بر تهدیدهای داخلی پیش‌گفته برای ترکیه، فرصت‌های مهمی نیز برای این کشور به همراه داشت. آنکارا در اقدامی راهبردی و پرخطر تصمیم گرفت روابط اقتصادی خود را با روسیه بیشتر کند و برخلاف کشورهای غربی به تحریم‌های بین‌المللی نپیوندد. این سیاست چندین فرصت مهم برای ترکیه فراهم کرد. همکاری‌های راهبردی با روسیه در حوزه انرژی یکی از این فرصت‌هاست. ترکیه در سال‌های پس از جنگ اوکراین به یکی از مهم‌ترین مقصدهای همکاری‌های راهبردی انرژی با روسیه تبدیل شده است. این همکاری‌ها ابعاد متنوعی از واردات نفت و گاز گرفته تا ساختن نیروگاه هسته‌ای دارد و موقعیت ژئوپلیتیکی ترکیه به‌عنوان حلقه اتصال اروپا، آسیای مرکزی و خاورمیانه، جایگاه این کشور را در معادله‌های انرژی جهانی ارتقا بخشیده است.

از زمان آغاز جنگ اوکراین، واردات نفت خام و زغال سنگ ترکیه از روسیه به طور قابل توجهی افزایش یافته است (Huang et al, 2023: 4). براساس داده‌های شرکت کپلر (۲۰۲۳) واردات روزانه نفت خام ترکیه از روسیه در نیمه نخست سال ۲۰۲۳ به طور میانگین ۲۹۲ هزار بشکه بوده است، در حالی که این رقم در مدت مشابه سال پیش، فقط ۱۱۳ هزار بشکه در روز بوده است. همچنین واردات ماهانه زغال سنگ ترکیه از روسیه در فاصله اوت تا نوامبر ۲۰۲۲ به طور میانگین ۱،۲ میلیون تن برآورد شده است که بیش از سه برابر میزان سال پیش (۶۳۰ هزار تن) بوده است. به گفته تحلیلگران، ترکیه به بزرگ‌ترین خریدار زغال سنگ روسیه تبدیل شده است و همراه با چین زمینه بازگشت صادرات زغال سنگ روسیه به سطح پیش از تحریم‌ها را فراهم کرده است. در حوزه نفت نیز ترکیه از تخفیف‌های ویژه روسیه بهره‌مند شده و با پالایش نفت وارداتی، محصولات نفتی را با برچسب مبدأ ترکیه در بازارهای جهانی عرضه می‌کند.

یکی از برجسته‌ترین حوزه‌های همکاری ترکیه و روسیه، انرژی هسته‌ای است. در سال ۲۰۱۰ توافق‌نامه‌ای میان دو کشور امضا شد که براساس آن، شرکت روس‌اتم مسئولیت طراحی، ساخت، بهره‌برداری و تأمین سوخت نیروگاه هسته‌ای آک‌کیو را به مدت ۶۰ سال (با امکان تمدید ۲۰ ساله) بر عهده گرفت (Dupuy, Telli, 2025). این طرح که از سال ۲۰۱۸ آغاز شد، نخستین نیروگاه هسته‌ای ترکیه و نخستین نمونه از مدل «ساخت، مالکیت و بهره‌برداری» روسیه در خارج از مرزهای خود محسوب می‌شود. مرحله نخست نیروگاه آک‌کیو در آوریل ۲۰۲۳ افتتاح شد و پیش‌بینی می‌شود با تکمیل چهار واحد نیروگاه تا سال ۲۰۲۸، حدود ۱۰ درصد از برق مصرفی ترکیه تأمین شود.

علاوه بر این ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه در سال ۲۰۲۲ پیشنهاد تبدیل ترکیه به «هاب گاز طبیعی» برای صادرات به اروپا را مطرح کرد. این پیشنهاد با استقبال رجب طیب اردوغان روبه‌رو شد. به گفته مقام‌های ترکیه، مرکز بین‌المللی توزیع گاز در منطقه تراکیا (مرز با یونان و بلغارستان) ایجاد خواهد شد و می‌تواند جایگزینی برای خطوط نورد استریم در تأمین گاز اروپا باشد. روسیه اکنون بیش از ۴۵ درصد از گاز مصرفی ترکیه را تأمین می‌کند و گاز با خطوط لوله ترک‌استریم و بلواستریم به این کشور منتقل می‌شود. این وابستگی، جایگاه ترکیه را در معادله‌های انرژی روسیه و اروپا تقویت کرده است (حمیدی و مزدخواه، ۱۴۰۳: ۱۲۸).

تحریم‌های غرب علیه انرژی روسیه اهمیت ترکیه را به عنوان مسیر حمل و نقل و مرکز تجارت انرژی دوجندان کرده است. ترکیه نه تنها در این تحریم‌ها مشارکت نکرده است، بلکه با خرید

انرژی تخفیفی از روسیه و بازصادرات آن، سود اقتصادی قابل توجهی به دست آورده است. این روند به روسیه کمک کرده است تا بخشی از فشار تحریم‌ها را دور بزند و جایگاه راهبردی ترکیه در بازار انرژی جهانی را تقویت کند. همچنین آنکارا با استقبال از سرمایه‌داران و شرکت‌های روسی، به مقصدی امن برای دارایی‌ها و سرمایه‌های آنان تبدیل شد. برآوردها نشان می‌دهد که ده‌ها میلیارد روس دارایی‌های خود را به ترکیه منتقل کرده و صدها شرکت روسی دفترها یا شعبه‌های جدید در این کشور تأسیس کردند. فقط در سال ۲۰۲۲ بیش از ۱۲,۹۶۰ شهروند روسی در ترکیه خانه خریدند. ورود این سرمایه‌ها منبع عظیمی از ارز خارجی را وارد اقتصاد ترکیه کرده است و به کاهش فشار بر لیره و تقویت ذخایر ارزی بانک مرکزی کمک کرده است (Güzel, 2025: 4816).

با خروج شرکت‌های غربی از روسیه، ترکیه توانست سهم بیشتری از بازار این کشور در حوزه‌هایی مانند نساجی، لوازم خانگی، قطعات صنعتی و محصولات کشاورزی را به دست آورد. آمارها نشان می‌دهد صادرات ترکیه به روسیه در سال ۲۰۲۲ رشد قابل توجهی داشته است. همچنین با تغییر معادله‌های امنیت غذا و انرژی در سطح بین‌الملل، ترکیه تلاش کرده است با نقش داشتن به عنوان مرکز تجارت انرژی منطقه‌ای، از فرصت‌های ناشی از کاهش وابستگی اروپا به روسیه بهره‌برداری کند. در حوزه دیپلماتیک ترکیه به عنوان میانجی در «توافق غلات دریای سیاه» میان روسیه و اوکراین نقشی برجسته داشت. این توافق که در ژوئیه ۲۰۲۲ با میانجیگری سازمان ملل و ترکیه امضا شد (نیکنامی، ۱۴۰۲: ۶۴۴)، مسیر صادرات غلات اوکراین از بندرهای دریای سیاه را هموار کرد و به کاهش نگرانی‌ها در مورد بحران جهانی غذا کمک کرد. این اقدام نه تنها منافع اقتصادی غیرمستقیم از محل حمل و نقل را برای ترکیه به همراه داشت، بلکه جایگاه بین‌المللی آنکارا را نیز تقویت کرد.

نتیجه

توان کنشگری اقتصادی ایجابی در مناطق پیرامونی، از آسیای مرکزی و قفقاز گرفته تا خاورمیانه و شرق مدیترانه، مستلزم برخورداری ترکیه از اقتصادی باثبات و کمینه از امنیت اجتماعی و سیاسی در داخل کشور است. دولت اردوغان در این زمینه سیاستی گسترش‌گرایانه و فرصت‌طلبانه را دنبال کرده است که بر پایه آن تلاش می‌شود ضمن مهار تهدیدهای محیطی، ظرفیت‌های جدید اقتصادی و دیپلماتیک نیز ایجاد شود. این رویکرد امنیتی «دربرگیرنده»

ترکیه، به‌ویژه در اقدام‌هایی مانند حفظ عضویت در ناتو هم‌زمان با ابراز تمایل به همکاری با سازمان همکاری شانگهای، خرید سامانه‌های دفاعی اس ۴۰۰ از روسیه و هم‌زمان پیگیری دریافت جنگنده‌های اف ۱۶ از آمریکا، بازتعریف روابط با اسرائیل، ایجاد شرایط گفت‌وگو با ارمنستان برای صلح و برقراری روابط دیپلماتیک، آشکار می‌شود. به بیانی، سیاست خارجی ترکیه نه بر انزوا یا اتکای صرف به یک قدرت، بلکه بر ایجاد توازن‌های متکثر استوار است؛ توازنی که هدف نهایی آن فراهم کردن بسترهای لازم برای امنیت ملی اقتصادپایه و پیشبرد دستورکارهای اقتصادی، تجاری و مالی کشور است.

ترکیه با اتکا به رویکرد امنیتی اقتصادی خود، از ورود مستقیم به درگیری اوکراین در چارچوب خواسته‌های ناتو خودداری کرد و راهبردی مبتنی بر مصالح و منافع ملی و تقویت اقتصاد داخلی درپیش گرفت. این کشور با بهره‌گرفتن از ظرفیت دیپلماتیک، فرصت‌های میانجیگری را دنبال کرد و به‌جای تقابل مستقیم با روسیه، سیاستی مبتنی بر مدیریت نیازهای دو طرف درگیری را تدوین کرد. در این چارچوب، نقش ترکیه هم در تأمین امنیت غذایی، انرژی و مسیر حمل‌ونقل کالاهای اساسی و هم در مذاکرات صلح و تنظیم روابط امنیتی با کشورهای غربی مانند فنلاند و سوئد پذیرفته شد. این رویکرد نشان می‌دهد ترکیه توانسته است با راهبرد توازن‌جویی غیرتقابلی، به‌جای رویارویی مستقیم با قدرت‌های بزرگ، موقعیت خود را به‌عنوان میانجی و بازیگر تأثیرگذار تثبیت کند. البته این توانمندی محدود به بحران اوکراین نیست و در پرونده‌های منطقه‌ای دیگر نیز مانند درگیری قره‌باغ، با ترکیب حمایت سیاسی، امنیتی و کمک‌های اقتصادی و فنی به جمهوری آذربایجان، ارتقای جایگاه اقتصادی و ژئوپلیتیکی ترکیه را ممکن و زمینه توسعه نفوذ منطقه‌ای و افزایش وزن دیپلماتیک آنکارا را در سطح‌های منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم کرده است.

در مجموع، جنگ اوکراین برای ترکیه فرصتی راهبردی ایجاد کرد تا با بهره‌گرفتن از ظرفیت‌های اقتصادی، انرژی و دیپلماتیک، جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود را ارتقا دهد. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد که واکنش ترکیه نه تنها امنیتی، بلکه نمونه‌ای از دیپلماسی اقتصادی هدفمند و ساختاریافته بوده است. عملکرد ترکیه در دوران بحران را می‌توان براساس سه محور اصلی دیپلماسی اقتصادی تبیین کرد:

۱. ترکیه با میانجیگری در صادرات غلات اوکراین، مدیریت مسیرهای حمل‌ونقل کالایی جایگزینی برای انرژی و کالاهای روسیه و افزایش صادرات دوباره به کشورهای جهان، جایگاه خود را به‌عنوان مرکز مسیرهای حمل‌ونقلی منطقه‌ای تثبیت و نقش خود

را در معادله‌های اقتصادی اروپا و آسیای مرکزی تقویت کرد.

۲. این کشور با مدیریت واردات انرژی ارزان از روسیه، جذب سرمایه‌های خارجی و استقبال از گردشگران روس و اوکراینی، ذخایر انرژی ترکیه را تقویت و فشار اقتصادی داخلی را کاهش داد، همچنین زمینه افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و کاهش وابستگی به بازارهای غربی را ایجاد کرد.

۳. میانجیگری در مذاکرات بحران اوکراین، توافق غلات دریای سیاه و توسعه زیرساخت‌های انرژی و راه‌های حمل‌ونقل، جایگاه ترکیه را در معادله‌های انرژی منطقه و ارتباطات اقتصادی اوراسیا تقویت کرد. گسترش همکاری با جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، نمونه‌ای از بهره‌برداری ترکیه از ظرفیت ژئوپلیتیکی برای افزایش نفوذ اقتصادی است.

در مجموع، آنکارا با پیوند ابزارهای نرم‌افزاری (قدرت نرم، دیپلماسی، هویت فرهنگی) و سخت‌افزاری (زیرساخت‌های انرژی، مسیر حمل‌ونقل و صنایع دفاعی) نوعی قدرت ترکیبی مبتنی بر اقتصاد ایجاد کرده است. این رویکرد، تهدیدهای اقتصادی و ژئوپلیتیکی را به فرصت‌های عملیاتی و راهبردی تبدیل کرده و جایگاه ترکیه را به‌عنوان بازیگر تأثیرگذار منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تثبیت کرده است. تجربه ترکیه نشان می‌دهد که دیپلماسی اقتصادی ابزاری کارآمد برای مدیریت بحران و افزایش امنیت ملی و اقتصادی کشورها است.

منابع

فارسی

حمیدی، سمیه و احسان مزدخواه (۱۴۰۳)، «ایران و روسیه: از امکان تا امتناع روابط راهبردی»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۷، شماره ۲۲، صص. ۱۲۵-۱۵۶، (doi:10.22059/JCEP.2025.379895.450243).

حیدری، محمد و سهراب انعامی علمداری (۱۳۹۱)، «دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، **علوم سیاسی**، دوره ۸، شماره ۲۰، صص. ۳۹-۶۱، قابل دسترسی در: <https://sid.ir/paper/174046/fa>، (تاریخ دسترسی ۱۴۰۴/۴/۲۸).

نیکنامی، رکسانا (۱۴۰۲)، «تأثیر جنگ اوکراین بر امنیت غذایی جهانی براساس مدل تحلیل

- راهبردی پست»، **مطالعات کشورها**، دوره ۴، شماره ۱، صص. 631-665، (doi: 10.22059/jcountst.2023.365682.1066)
- رئیسینژاد، آرش و محمدهادی خان محمدی (۱۴۰۳)، «حضور ترکیه در آسیای مرکزی و پیامدهای آن برای ایران»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۷، شماره ۱، صص. ۱۷۵-۱۵۳، (doi:10.22059/JCEP.2024.370631.450189).
- عرف، محمد و سید یوسف قرشی (۱۴۰۱)، «دیپلماسی عمومی ترکیه در مناطق پیرامونی: از فضای سایبر تا برندسازی»، **مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز**، دوره ۱۱۹، شماره ۲۸، صص. ۶۰-۲۹، قابل دسترسی در: https://ca.ipisjournals.ir/article_700768.html، (تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۲/۱۴).
- فتاحی اردکانی، حسین و سیدمحمود حسینی (۱۴۰۲)، «جنگ اوکراین و پیامدهای آن بر اتحادیه اروپا»، **مطالعات اوراسیای مرکزی**، دوره ۱۶، شماره ۲، صص. ۲۲۳-۲۴۶، (doi:10.22059/jcep.2024.365135.450167)
- کولایی، الهه و سمیه زنگنه (۱۴۰۲)، «تأثیر جنگ اوکراین بر روابط ایران و روسیه»، **رهافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۳۵-۵۶، (doi:10.48308/piaj.2024.233313.1442)

English

- Aliu, Florin, Yelyzaveta Apanovych, Ujkan Bajra, and Artor Nuhui (2024), "Assessing the Impact of the Russia-Ukraine war and COVID-19 on Selected European Currencies and key Commodities." **Journal of Business Economics and Management**, Vol. 25, No. 5, pp. 1097-1119, (doi:10.3846/jbem.2024.22518).
- Baev, Pavel (2025), "Russia Recalibrates Its Aims in Strategic Partnership with Turkey", Washington DC: **Transatlantic Leadership Network**, March, Available at: <https://www.transatlantic.org/wp-content/uploads/2025/05/TLN-RSI-Turkey-Policy-Paper-Baev.pdf>, (Accessed on: 11/6/2025)
- Bicer, Aysu (2022), Türkiye's Foreign Trade Gap Down 7.5% in 2021, **Anadolu Ajansı**, 13 January, Available at: <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkiyes-foreign-trade-gap-down-75-in-2021/2489724>, (Accessed on: 11/08/2024)
- Caglayan, Ceyda and Can Sezer (2022), "Russian Invasion of Ukraine Threatens to hit Turkey's Economy," **Reuters**, 25 February, Available at: <https://money.usnews.com/investing/news/articles/2022-02-25/russian-invasion-of-ukraine-threatens-to-hit-turkeys-economy>, (Accessed on: 9/4/2026)
- Central Bank of the Republic of Türkiye Annual Report 2023 (2024), **Central Bank of the Republic of Turkey**, 30 April, Available at:

- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Publications/Reports/Annual+Report/> (Accessed on: 08/06/2025)
- Chausovsky, Eugene (2022), "Turkey is the Biggest Swing Player in the Russia-Ukraine War", **Foreign Policy**, Vol. 37 No. 2, pp. 425-445, (doi:10.1080/09592318.2025.2607400)
- Costanza, Emanuele (2023), *Arming the Nation: Türkiye's Drone Industry Between Ambitions and Realities*, Master's Thesis, LUISS University, pp. 30-60, Available at: <https://tesi.luiss.it/id/eprint/40003>, (Accessed on: 09/08/2024)
- Çatuk, Cüneyt (2023), "Effects of the Russia-Ukraine War on Türkiye's Foreign Trade and Tourism Sector", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol. 22, No. 88, pp. 2051-2064, (doi:10.17755/esosder.1284727).
- Devadoss, Stephen and William Ridley (2024), Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on the Global Wheat Market, **World Development**, Vol. 173, 106396 (doi: 10.1016/j.worlddev.2023.106396)
- Donnellon, Genevieve (2022), "Turkey's Growing Influence in Central Asia", **The Diplomat**, 13 October, Available at: <https://thediplomat.com/2022/10/turkeys-growing-influence-in-central-asia/>, (Accessed on: 26/07/2024).
- Dupuy, Arnold C., Telli, Azime (2025), "Türkiye Builds Nuclear Plant with Russia to Boost Energy Security", **Jamestown**, 25 June, Available at: <https://jamestown.org/turkiye-builds-nuclear-plant-with-russia-to-boost-energy-security/> (Accessed on: 08/10/2025).
- Huang, Hui, Jingying Zhao, Haibin Liu, Shuai Ren, Meng Liu, Haiping Liu, FengAn, Yanlei Gao, Haizhong An (2023), "Research on the Crisis Propagation in the Global Coal Trade Under the Russia-Ukraine Conflict", **Scientific Reports**, Vol. 13, No. 1, pp. 1-11, (doi.org/10.1038/s41598-023-42643-8),
- Hürriyet Daily News (2022), "Türkiye Targets \$37 Billion in Tourism Revenues This Year", **Hürriyet Daily News**, July 30, Available at: <https://www.hurriyetdailynews.com/turkiye-targets-37-billion-in-tourism-revenues-this-year-175730> (Accessed on: 11/06/2025)
- Eurasian Research Institute (2023), "Did Sanctions Change Trade between Türkiye and Russia? **Eurasian Research Institute**, Available at: <https://www.eurasian-research.org>, (Accessed on: 20/07/2024).
- Gafarlı, Orhan and Julia Roknifard (2023), "Relations with Russia in the Context of Turkey's Policy in Constructing its Strategic Autonomy", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Vol. 20, No.79, pp. 33-50, (doi:10.33458/uidergisi.1358280).
- Güzel, Burcu İmren (2025), "An Assessment of Housing Sales to Foreigners in Turkey in Recent Years", **International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)**, Vol. 9, No. 4, pp. 4814-4823, (doi:10.47772/IJRISS.2025.90400343).
- Guliyev, Vusal (2022), "The Rising Significance of the Middle Corridor", **Baku Dialogues**, Institute for Development and Diplomacy of ADA University, Vol. 6, No.1, pp. 38-58, Available at: <https://bakudialogues.idd.az/articles/the-rising-significance-of-the-middle-corridor>, (Accessed on: 07/08/2024).

- Irkhin, Aleksandr, Olga Moskalenko, and Natalia Demeshko (2024), "Turkish Balance, or Türkiye's Foreign Policy Strategy in the Black Sea Region Following the Special Military Operation", **Vestnik RUDN- International Relations**, Vol. 24, No.1, pp. 7–22, (doi:10.22363/2313-0660-2024-24-1-7-22)
- Isachenko, Daria and Erol Kaymak (2024), "Turkey's Strategic Autonomy in the Black Sea and the Eastern Mediterranean", **SWP Comment**, 6 September, (doi: 10.18449/2024C39).
- Izadiyan Muttaqin, Mohammad, and Salma Salsabila(2023), "Impact of Russia-Ukraine Conflict on Turkey's Economic Stability", **International Journal of Social Service and Research**, Vol. 3, No. 7, pp. 1638-1648, (doi: 10.46799/ijssr.v3i7.453).
- Kubilay, Murat (2022), "The Ukraine War Has Upended Turkey's Plans to Stabilize the Economy", **Middle East Institute**, 23 March, available at: <https://mei.edu/publications/ukraine-war-has-upended-turkeys-plans-stabilize-economy>, (Accessed on: 09/01/2025).
- Lechner, Zoltán (2024), "Turkey's Response to the War in Ukraine in the Context of Systemic Changes and Regional Dynamics", **Polarities**, Vol. 5, No 1, pp. 72–94, (doi:10.15170/PSK.2024.05.01.06)
- Malsin, Jared (2022), "The Ukraine War is Pushing Turkey Closer to Russia", **Wall Street Journal**, 25 December, Available at: <https://www.livemint.com/politics/news/the-ukraine-war-is-pushing-turkey-closer-to-russia-11671972489359.html>, (Accessed on: 09/11/2024)
- OECD Tourism Trends and Policies 2024: Türkiye Country Profile, Organization for Economic Co-operation and Development (2024), **OECD**, Available at: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2024_80885d8b-en/full-report/component-44.html#section-d1e104795-5668ba3dde, (Accessed on: 11/02/2026).
- Okano, Maaike (2011), "Conceptualizing Economic Diplomacy: The Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies", **The Hague Journal of Diplomacy**, Vd. 6, No.1–2, pp. 7–36, (doi:10.1163/187119111X566742)
- Öçal, Bora and Mahmut Sami Öztürk (2022), "Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye ile Ukrayna Arasındaki Dış Ticarete Etkisi", **Dergipark Akademik**, Aralık 31, 2022, Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/73127/1189716>, (Accessed on: 10/6/2024)
- Özdemir, Adnan. (2023), "The Impact of the Russia-Ukraine War on Türkiye's Foreign Trade", **Insight Turkey**, Vol. 25, No. 2, pp. 121-137, <https://doi.org/10.25253/99.2023252.7>
- Özdemir, Ahmet (2026), Rusya'nın Ukrayna Savaşı Balamında İngiltere ile Gerginleşen İlişkileri. **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Vol. 12, No. 1, pp. 1–23(doi: 10.25272/icps.1829624)
- Öztürk, Ozcan, and Bushra Faizi (2023), "The Russia–Ukraine War, Soaring Food Prices, and the Turkish Economy: Insights from Computable General Equilibrium", **Frontiers in Environmental Science**, Vol. 11, No. 3pp. 1–12,

- (doi: 10.3389/fenvs.2023.1233233).
- Polat, Mehmet Ali (2026),” The Impact of the Russia-Ukraine War on Global Energy Prices: Multi-Country Panel Data Analysis”, **IKSAD JOURNAL**, Vol. 9, No. 39, pp. 650–670, (doi.org/10.5281/zenodo.19355928).
- Savicheva, Elena and Tatlioglu, Erman, “Black Sea-Caspian Region in Global Context: International Transport Corridors”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)**, 19/37, (Aralık 2025), pp. 1-22, (doi.org/10.19060/gav.1836488).
- Shlykov, Pavel V (2024), “Russia and Turkey in the Early 21st Century: Transformation of Bilateral Interaction Models”, **Novaia i Novejshaya Istoriya**, No. 6, pp. 179–193, (doi:10.31857/S0130386424060145)
- Yermekbayev, Adilbek & Venera Khairullayeva & Venera Iztayeva & Bibazhar Zhuztayeva & Akmaral Doszhanova (2020), “Relations between Turkey and Russia in the Context of Energy Partnership”, **International Journal of Energy Economics and Policy**, Vol. 10, No. 4, pp. 166–171, (doi: 10.32479/ijee.8448).
- .

